

Ragnar Pedersen

Per Hvamstad – idealist og institusjonsbygger

På et spørsmål om hvorfor han utdannet seg som etnolog og museumsmann, svarte Per: «Som liten drømte jeg om å bli magister, i det minste akademiker». Et nærliggende forbilde var Bernt C. Lange, som var magister i kunsthistorie, ansatt hos Riksantikvaren og med nær tilknytning til Hadeland. Per kom til å ta sin magistergrad, ikke i kunsthistorie, men etnologi ved Universitetet i Oslo. Den sterke interessen for etnologi var ikke til stede i begynnelsen av universitetsstudiet, men kom etter hvert. Men det er all grunn til å tro at bakgrunnen for å studere kulturhistorie lå dypere enn hans egen spissformulering, gutten som ville bli magister.

Per Hvamstad vokste opp på Hvamstad i Brandbu på Hadeland. Herfra brakte han med seg god kjennskap til gårdsdrift og bygdemiljø. Denne fortrolighetskunnskapen ga grunnlaget for en forståelseshorisont som kom til stor nytte senere i livet. Den gav ham gode evner som å sette seg inn i et bygdemiljø når det gjald tenkemåte og livsførsel.

Heller ikke lokalhistorie og museumsdrift kan ha vært fremmed for ham. Hadeland Folkemuseum ligger vakkert til ved Halvdanshaugen og med Tingelstad kirke fra middelalderen like i nær-

Per Hvamstad.

Foto: Per Arne Tollefsdalen / Nordøsterdalsmuseet

heten. Etter at museet ble stiftet i 1913 ble området en viktig møteplass for bygdefolket i forbindelse med forskjellige arrangementer. Dette gjorde at lokalhistorien ble kjent blant mange på Hadeland.

Hadeland folkemuseum er en typisk representant for de mange distriktsmuseer i Norge som ble stiftet først på

1900-tallet. De hadde sin bakgrunn i et sterkt folkelig engasjement og bredt frivillig arbeid. I en artikkel i bygdeboka for Hadeland fra 1932 skrev lederen av museet, folkehøyskolestyrer Olaus Islandsmoen at «Hadeland Folkemuseum er i sanning reist av folket sjølv.»

Studietid

I 1964 begynte Per å studere ved Universitetet i Oslo. Det første faget var folkeminnevitskap, et fag som senere ble hetende folkloristikk. Særlig holdt Svale Solheim og Olav Bø levende og inspirerende forelesninger. De understreket sterkt at folkeminnene måtte forstås på bakgrunn av sitt miljø og samfunnsforhold. Dette synet kom til å prege mange av studentene senere.

Antallet studenter i dette faget var ikke høyt på 1970-tallet. Men det var et stort interessefellesskap blant studentene. Særlig ekskursjonene spleiset gruppa sammen. Per husker enda en tur til Stenberg, amtmannsgården på Toten, som var svært godt bevart fra amtmann Weidemanns tid, bygget rundt 1800. Formålet var å observere et spøkelse som etter sigende skulle romstere på stedet. Om spøkelset ved denne anledning viste seg, fortelles det ingenting om.

Et nær beslektet fag til folkeminnevitskap var etnologi. Begge hadde folkekultur som studieemne, men fra forskjellige vinklinger. Fagene holdt til i Henrik Wergelands hus på Blindern og var lokalisert i samme korridor. Studentene i folkeminnegranskning og etnologi gikk mye om hverandre og ble godt kjent med hva de forskjellige drev

med. Denne kontakten kan være en av grunnene til at Per begynte å studere etnologi og endte med å ta magistergrad i dette faget.

Den gang var etnologi et svært ungt fag. Riktig nok var det etablert i 1940, men virkelig gjennomslag fikk det først i 1961 da Knut Kolsrud og Hilmar Stigum ble utnevnt som professorer. Den første kulturanthropologisk preget og med sterke teoretiske interesser. Den andre, Stigum, representerte en mer beskrivende kulturhistorisk fagtradisjon. Per, som på mange måter var en praktiker av legning og sterkt realistisk orientert i studiet av eldre folkelige livsformer, sto nok nærmest Stigum i fagsyn. Bonderomantikk og nostalgi var Per nokså fremmed.

Både Kolsrud og Stigum hadde et klart underliggende fellessyn når det gjaldt etnologiens målsetting. Faget skulle omfatte folkelige livsformer i et historisk perspektiv, og med vekt på materielle og sosiale forhold. Arbeidsliv og levevilkår var et viktig studiefelt. Det ble også gitt et definert samfunnsoppdrag. Etnologi skulle gi studentene en god bakgrunn for å arbeide i folkemuseene og kulturminnevernet. De omtalte universitetslærerne har naturlig nok satt sitt preg på Pers fagsyn. Men den som aller mest kom til å gi hans faglige interessefelt en særegen profil, var trolige ikke hovedlærerne, men Rigmor Friemannslund Holmsen.

Hun var såkalt hjelpelærer i etnologi med oppgaven å forelese om bondesamfunnets sosiale sider. I en årrekke hadde Holmsen ledet en landsomfattende undersøkelse om gards- og grannesamfunnet i Norge i regi av Instituttet for sammenlignende kulturforskning.

Det var et tema i norsk kulturhistorie som var dårlig dokumentert og undersøkt. Prosjektet brakte en overveldende mengde nytt stoff for dagen. Dette skjedde gjennom utsendte spørrelister til medarbeidere over hele landet. Det ble også gjort feltarbeide der en direkte oppsøkte informanter. Dette ble ledet av Rigmor F. Holmsen sammen med en gruppe studenter. Per var en av disse. Feltarbeidserfaringene ga god øvelse i å få kontakt med folk fra ulike miljøer og med forskjellige kulturell bakgrunn. Dette er egenskaper som kom til stor nytte som konservator ved Musea i Nord-Østerdalen, ikke bare i forbindelse med feltarbeid, men kanskje i særlig grad når det gjaldt kulturvern-rådgeving rundt omkring i bygdene. For å oppnå positive resultater gjaldt det å komme i god dialog med eierne av bevaringsverdige hus og gjenstander slik at de ble sikret for fremtiden.

Feltarbeidspraksisen og en sterk interesse for bygdesamfunnets sosiale sider er en klar bakgrunn for valg av emne til magistergradsavhandlingen: «Dom kunne jammen ha bedt greina. Om belagsinstitusjonen i Tingelstad sokn på Hadeland». Ved hjelp av intervjuer hadde Per kartlagt utstrekning og grensene for beargrendene i undersøkelsesområdet og med vekt på å klargjøre deres oppgave og betydning i et bygdesamfunn. Det dreide seg om en gjensidig, pliktmessig invitasjon av gårder innen en bestemt krets, særlig i forbindelse med bryllup og gravferd. Ved disse anledningene ble det holdt lag, og alle gjestene måtte bidra til gjestebudskosten. Bearlagordningen var som regel ikke skriftfestet, men bygget på tradisjonelle normer. Det dreide seg

om kunnskap som på Hadeland var i ferd med å bli uaktuell for folk og sto derfor i fare for å bli borte for alltid. Stoffet som ble samlet inn i forbindelse med magistergradsavhandlingen må kunne karakteriseres som en viktig kulturhistorisk redningsaksjon og fylte igjen et tomrom når det gjaldt vår viten om sosiale institusjoner på bygdene frem til rundt 1900.

Feltarbeid er verdifullt på flere måter. Det kan gi kildemateriale som tjener som utgangspunkt for en umiddelbar forskningsoppgave, men det kan også drives med tanke på fremtiden og senere forskning. Innsamling av primærmateriale til forskningen, er en sentral oppgave ved alle museer. Særlig dreier dette seg om kildestoff som det om ikke lenge vil være umulig å skaffe til veie.

Som leder av Musea i Nord-Østerdalen var dette en oppgave Per tok opp med stor iver. Til forskjell fra de fleste andre samtidige museer dreide dokumentasjonsarbeidet seg ikke bare om innsamling av gjenstander, men også intervjuer og registreringer av forskjellige slag, spesielt fotografering. Særlig på slutten av 1970-tallet ble fotografering en vanlig dokumentasjonsmetode ved museene. Mange drev aktiv fotografering i felt og begynte å bygge opp fotosamlinger. Sammenlignet med andre museer var Per tidlig ute med denne form for museumsvirksomhet.

De første kullene av etnologistudenter var fulle av entusiasme for fagets fremtid. Oppgavene ventet, og man hadde forhåpninger om at etnologien ville være et godt middel til å profesjonalisere virksomheten ved norske folkemuseer. For å forberede seg til en

stilling ved museene, var det mange av studentene som sørget for å skaffe seg museumspraksis underveis i studiet, gjerne i sommerferiene. Per fulgte også denne linjen og fikk etter hvert solid erfaring når det gjaldt museumsarbeid. Av slik praksis kan nevnes at han en periode var ansatt som vitenskapelig assistent ved Tromsø Museum, han hadde en liknende stilling på Norsk Folkemuseum og var konstituert museumsbestyrer ved Valdres Folkemuseum i perioden 1971 til 1972. Per rakk også å være med på flere spennende registreringsprosjekter i studietiden: registrering av hval- og pelsfangstminner på Jan Mayen og dokumentasjonsarbeid på Hardangervidda i forbindelse med vassdragsreguleringsplaner. Per tok magistergraden i etnologi ved Universitetet i Oslo våren 1974.

1970-tallets museumspolitik

Man kunne ha ventet at Per umiddelbart fikk en stilling i museumsvesenet, men det ble et par års opphold før dette skjedde. Fram til 1976 var han høyskolelektor ved Telemark Distrikthøgskule med oppgave å planlegge og gjennomføre et nytt kulturstudium.

Først i 1976 fikk han en museumsstilling. Da ble Per ansatt som konservator og bestyrer ved Musea i Nord-Østerdalen. På en måte var ikke sted-svalget overraskende, hans kone Gunn kom fra Alvdal. Men sett fra en annen synsvinkel var det et dristig valg. Han kom til en rekke lokalmuseer drevet av entusiaster med en sterk historieinteresse, men liten anledning til å ta seg av musealt forvaltningsarbeid. Det er vik-

tig å understreke at disse museene i liten grad hadde hatt hjelp av profesjonelle fagfolk. Institusjonelt begynte Per på bar bakke.

På begynnelsen av 1970-tallet skjedde det store endringer når det gjaldt norsk kulturpolitikk generelt og ikke minst innen museumsetaten. Grunnlaget ble lagt av den såkalte Hovekomiteen i 1967, som kom med en innstilling om de halvoffentlige museers drift og virksomhet. Den dreide seg mye om finansierings- og organiseringsspørsmål. Det ble understreket at bevaringsforholdene for museenes samlinger mange steder var svært dårlige og når det gjaldt folkemuseenes samfunnsoppgaver ble formidlingsarbeidet særskilt fremhevet, blant annet utstillinger og pedagogisk opplegg for skolene. I 1975 ble det innført en tilskuddsordning fra Staten for museene. For å få bidrag fra det offentlige, måtte bestemte administrative og faglige krav oppfylles. Et fast regelverk, økt og langt mer forutsigbar økonomi enn tidligere ga museene et solid fundament for vekst og fremgang. Den nye finansieringsordningen ga folkemuseene store ekspansjonsmuligheter på 1970-tallet. De politiske signalene til disse institusjonene dreide seg om kulturell demokratisering, organisatorisk desentralisering og vektlegging av frivillig egenaktivitet.

Det var slike politiske rammevilkår at Per skulle arbeide under da han tiltrådte sin første faste museumstilling. Særlig var han glad for at myndighetene la opp til en desentralisert museumsstruktur. Sporene fra Sverige skremte. Her var det lagt opp til en svært sentralisert museumsstruktur. Dette gjorde at mange «hembygdsgår-

der» forfalt på grunn av dårlig økonomi og at de frivillige kreftene falt fra.

På midten av 1970-tallet og utover sto en rekke nettopp ferdig utdannede etnologer klare til å gå ut i yrkeslivet. Den nye finansieringsordningen for halv-offentlige museer gjorde at det kunne opprettes vitenskapelige stillinger ved de mindre folkemuseene og mange ble ansatt som konservatorer. Denne pionergenerasjonen av etnologer sto overfor en svært krevende oppgave. De som kom til museer som tidligere ikke hadde hatt fast bemanning, måtte bygge opp en institusjon fra grunnen av, både de administrative og faglige sider. Mange museer av denne typen hadde ikke engang egnede kontorlokaler og samlingene var ofte dårlig registrert og oppbevart. Per må karakteriseres som en typisk representant for de etnologene som fikk stillinger i museumsvesenet på 1970-tallet.

Gjennom oppvekstmiljø og senere bosted i Alvdal fikk Per god fortrolighet med tenkemåte og livsførsel i bygder som var dominert av jordbruk som hovednæring. Universitetsstudiene hadde utover selve kunnskapsstoffet gitt ham kjennskap til ulike dokumentasjonsmetoder. Videre hadde arbeidet med magistergradsavhandlingen stimulert interessen for lokalsamfunn, særlig de sosiale sidene som for eksempel sosiale institusjoner og grupperinger. De politiske føringene bak den nye finansieringsordningen for de halv-offentlige museer, ga også en utviklingsretning for museumsdriften. Men for helt ut å forstå de ideene og vurderingene som lå bak det arbeidet Per kom til å utføre i Nord-Østerdalen, er det også nødvendig å ta med i betraktning et par andre

inspirasjonskilder med i betraktningen, og som var svært aktuelle på 1970-tallet.

Historiefagets demokratisering og samfunnsoppdrag

I 1978 kom Sven Lindqvist ut med en bok som fikk stor gjennomslagskraft i mange kretser: «Gräv där du står. Hur man utforskar ett jobb». Forfatteren er en forkjemper for det som kan karakteriseres som «barfotsforskning». Viktige kjennetegn for denne typen forskning er at den har en klar forankring i et lokalmiljø og folks hverdag, særlig arbeidslivet. Den var antiautoritær og sto i opposisjon til mye av den akademiske forskningen som ble oppfattet som abstrakt og virkelighetsfjern. Lindqvist hevdet at «det konkrete alltid är lokalt». Folk må skrive sin historie, siden den er underkjent og oversett. Lindqvist oppfordrer derfor til egenaktivitet og hans bok må betraktes som en veiledning, både når det gjelder tema og metode, til å drive denne type forskning. Målet var at arbeidernes livsvilkår skulle komme sterkere fram i lyset.

Også i historikermiljøene ved de norske universitetene fikk slike tanker fotfeste. Professor Edvard Bull d.y. skrev en artikkelsamling som han kalte «Retten til historie». Den har en klar programmatisk tendens som går ut på at historieforskningen må demokratiseres og omfatte alle sosialgrupper i samfunnet. Rent generelt ble sosialhistorie en aktuell forskningsretning på 1970-tallet. Per, med historie mellomfag, stiftet utvilsomt bekjentskap med dette interessefeltet. Lindqvist fremhevet også en annen side ved historieforskning enn

vekt på demokratisering. Den burde ha et klart samfunnsoppdrag. Bakgrunnen for å argumentere for større historiebevissthet blant vanlige folk, var at ved bedre å forstå fortiden kunne de påvirke fremtiden. Uttrykt på en annen måte så var samfunnet et resultat av lange historiske prosesser. Disse måtte avdekkes og folket bevisstgjøres. Historien skulle bli et våpen for mange arbeidermiljøer og bygdesamfunn som følte seg overkjørt av storsamfunnet og var redde for at deres kultur skulle forvitte. Dette var også tilfellet med Nord-Østerdalen som har en særegen og tradisjonsrik bygdekultur.

Økomuseet

En annen viktig inspirasjonskilde for mange museumsfolk på 1970- og 80-tallet var de såkalte økomuseer. De ga lokalmuseer, folkelig historieengasjement og frivillig museumsarbeid legitimitet og overbygning. Basis for økomuseet er lokalmiljøet. Det danner den grunnleggende kulturelle referanseramme for innbyggerne og består av ulike geografiske, sosiale og kulturelle dimensjoner. Økomuseene forutsetter at det blant befolkningen finnes kunnskap, innsikt og erfaring som det er viktig å avdekke og tilgjengeliggjøre. Å utvikle en slik selvforståelse og identitetsfølelse er en oppgave for museene å hjelpe fram. Dette kan fremme en positiv samfunnsutvikling.

Et karakteristisk trekk ved økomuseenes grunnlagsfilosofi er videre at verneverdige hus og gjenstander nødvendigvis ikke må samles på et museum. Det ideelle er at de forblir på den plas-

sen de alltid har vært. Spissformulert er lokalsamfunnet det egentlige museet. Et annet grunnleggende kjennetegn ved økomuseene er at de skal drives av innbyggerne selv, museumsfunksjonærene er bare tenkt som veiledere og tilretteleggere.

I det foregående er det pekt på hovedtrekkene i det som kan oppsummeres som Pers ballast når det gjelder kunnskap og museumssyn ved inngangen til sin yrkeskarriere. Mer enn de fleste museumsledere har han hatt en helstøpt og klar oppfatning av begrunnelsen og målsettingen for sitt virke. Kort formulert dreier det seg om at museene har et klart samfunnsansvar. Man skal ikke ha diskutert lenge med Per om museumsspørsmål før dette temaet blir brakt på bane. Sitt museumssyn, slik som det ble etablert i ungdommen, har han konsekvent fulgt i hele sitt yrkesaktive liv. Det har tjent som et fyrtårn langt borte som skal hjelpe til å holde kursen og mobilisere krefter ved motgang.

Et bevisst museumssyn skaper i og for seg ingen resultater, men det skaper muligheter for fremgang. Helt avgjørende er at det foreligger handlingsdyktighet og gjennomføringsevne. Ut fra en slik målestokk skal vi se nærmere på om Per maktet å gjennomføre sine visjoner og på hvilken måte det skjedde.

Distriktskonservatoren

I 1976 kom det i stand et tiltak i norsk museumsverden som representerte noe temmelig nytt. Da kom 7 bygdemuseer i Nord-Østerdalen sammen for å etablere et fellesorgan. Dette skulle gjøre

Per Hvamstad i kjent stil. Foto: Nordøsterdalsmuseet. MINØ 142283

det mulig å få til et formalisert samarbeid på ulike felter. Bakgrunnen for dette organisasjonsfremstøttet var den bedre økonomi for museene som den nye tilskuddsordningen for de halv-offentlige museene la opp til. Det stod klart for initiativtakerne at man fra myndighetenes side ville følge opp med forventning om økt faglighet og standardheving. Dette kunne vanskelig skje ved hjelp av den eksisterende frivillige arbeidskraft. Løsningen ble å opprette en felles konservatorstilling for de syv lokale museene i Nord-Østerdalen, en distriktskonservatorstilling. Like etter etableringen av fellesorganet, ble denne besatt av Per Hvamstad.

Denne ordningen fikk snart politisk gjennomslag. Den ble nedfelt i kultur-

planen for Hedmark fylkeskommune og Fylkeskonservatoren støttet tiltaket, og etter hvert ble Hedmark inndelt i fem museumsregioner. Den nye institusjonsformen ble forbilledannende, og flere steder rundt i landet ble det etter hvert opprettet distriktskonservatorstillinger. Til å begynne med hadde distriktskonservatoren i Nord-Østerdalen kontor i Rådhuset på Tynset og var budsjettmessig knyttet til Tynset Bygdetun.

Museumssenteret Ramsmoen

Distriktskonservatorens muligheter til å drive museumsarbeid utover en rådgivningstjeneste, var i begynnelsen svært

begrenset. Situasjonen endret seg da stillingen ble lokalisert til Ramsmoen i 1982, en gård som var kjøpt av Tynset kommune for bevaring. Gården lå gunstig til i sentrum og hadde en bygningsmasse som i fremtiden kunne romme et museumssenter. Bygningene ble rehabilitert ut fra hensynet til at gårdspreget skulle bevares, og mottoet var vern gjennom bruk. Distriktskonservatorstillingen hadde fått et ansikt utad.

Av særlig stor betydning var det at man hadde fått utstillingslokaler og et galleri, begge deler innredet i fjøset. Nå ble det mulig å drive formidlingsarbeid og vise utstillinger. Konturene av et museumssenter ble helt tydelig i årene rundt 1990.

Den såkalte Nystua, et nybygg, sto ferdig i 1993. Det rommet blant annet et ildfast arkiv, som skulle kunne ta i mot alle typer arkivalia fra regionen som ikke var omfattet av det offentlige arkivvesenet. I norsk museumssammenheng var et slikt lokalhistorisk arkiv nokså nyskapende.

En dokumentasjonsform som ble mer vanlig ved norske museer rundt 1980 var fotografiet. Tidligere hadde mange museer drevet med gjenstands-fotografering og enkelte fotograferte også gamle bygninger og arbeidsprosesser som var i ferd med å dø ut. Per drev også denne typen dokumentasjonsarbeid. I årsmeldingen for 1979 fortelles det for eksempel om en seterregistrering i Nord-Østerdalen hvor samtlige setrer var blitt fotografert, mange oppmålt og det var notert opplysninger om bruken. Det mest nyskapende ved museenes fotodokumentasjon på 1980-tallet var at den ble utvidet til å gjelde avfotografering av eldre foto-

grafier i privat eie. Ved Musea i Nord-Østerdalen ble dette gjort i ganske stor målestokk. På den måten ble et viktig historisk kildestoff tilgjengeliggjort for forskningen og allmennheten. En vel så viktig del av denne avfotograferingen, var at museet fikk en bred kontaktflate mot lokalmiljøet, mange oppsøkte museumssenteret for første gang. Gamle fotografier ble levert inn, raskt avfotografert og ikke sjelden brukt i lokalhistoriske publikasjoner kort tid etter.

Av det foregående ser vi at samlingsbegrepet ble utvidet i forhold til mange tradisjonelle museer. Målsettingen var at regionmuseet foruten gjenstander og hus også skulle bygge opp et lokalhistorisk arkiv. Hensikten var å stimulere til lokalhistorisk forskning blant befolkningen selv og i deres egen historie. Dette er helt i tråd med økomuseums-tanken, og forklarer hvorfor det ved Musea i Nord-Østerdalen ble satset relativt mye på fotografering, både når det gjaldt utstyr og midler til engasjert hjelp.

Det store løftet for å utvikle Ramsmoen til et hensiktsmessig museumssenter var oppføringen av et nybygg som skulle erstatte den gamle stallen i tunet. Hensikten var ikke bare å få mer magasin- og utstillingsplass, men også å vise allmennheten hvordan man kunne kombinere tradisjonell byggeskikk med moderne materialer og bygningsteknologi. I den nye ildfaste museumsbygningens formuttrykk gjenkjenner vi den gamle stallens hovedform, mange detaljer er også tatt opp igjen. Dette er et godt eksempel på en såkalt «tilpassningsarkitektur», som ble mer vanlig på den tiden «Stallen» ble innviet i 1996.

Per Hvamstad sammen med dronning Sonja under åpningen av Stallen 1996.

Foto: Nordøsterdalsmuseet

Bygningsmessig var nå grunnlaget lagt for at museumssenteret kunne betjene de tilsluttede museene på de fleste aktuelle felter innen museumsdrift. Men det som hang etter når det gjaldt å realisere et museumssenter var en hensiktsmessig personalstab. Distriktskonservatoren var lenge den eneste faste stillingen.

I forordet til årboka for Nord-Østerdalen 1991 spør Per Hvamstad: «Museumsregionen – illusjon eller virkelighet? Får vi noen tilfredsstillende museumsutvikling i Nord-Østerdalen?». Arbeidskraftbehovet ble løst ved hjelp av ulike typer engasjementer, sivilarbeidere og personer lønnet av sysselsettingsmidler. I 1991 var 9 personer sysselsatt i midlertidige stillinger og aktivitetsnivået var etter forholdene stort. Ønskedrømmen var 5-6 faste stillinger

og høyest på prioriteringslisten sto en håndverker som skulle ha det overordnede ansvaret for vedlikeholdet rundt på museene. Det kostet mange års seigt slit å få på plass en slik stilling. Men ved utgangen av 2009 var det, foruten konservator/museumsbestyrer, en kontorleder, museumskonsulent, museumsformidler, arkivar og håndverker. Det må kunne hevdes at museumssenteret nå både hadde en funksjonell og rimelig stor personalstab for å kunne løse de oppgaver som var forutsatt ved opprettelsen.

I 1992 ble stiftelsen Musea i Nord-Østerdalen – Museumssenteret Ramsmoen etablert. Dette innebar en del organisasjonsmessige endringer av museumssenteret. Den nye stiftelsen fikk egne vedtekter, styre og budsjett, og dermed var det ikke lenger knyttet til et

enkeltmuseum, men var en selvstendig institusjon. Formålet med institusjonen var å styrke interessen og kjennskapen til lokalkulturen. Satsningsområdet var de overordnede regionale oppgavene og veiledningen til de tilsluttede museene. Det er grunn til å merke seg at sentret også skulle arbeide utenfor museene og direkte rette seg mot lokalmiljøet i forbindelse med kulturvernspørsmål, både overfor kommuner og enkeltpersoner.

Ordningen med distriktskonservator, regionkonservator som det ble he-tende, sammen med et museumssenter, var en løsning som etter hvert ble etablert flere steder i landet. På dette feltet var Per en pådriver og inspirator gjennom sitt samfunnsengasjement og sin brede kontaktflate. Han påtok seg verv som ga ham innflytelse i norsk museumsvesen. Lokalt var det interesseforeningen *Musea* i Hedmark og særlig stor påvirkning fikk han gjennom ver-vet som styremedlem og senere leder av Norges Museumsforbund i perioden 1980-1991.

I 1986 ga Norske kunst- og kulturhistoriske Museer, som Museumsforbundet den gang het, ut en innstilling om «Strukturering av det norske museumsvesen». Interessant er det å studere de premissene innstillingen bygget på: lokal interesse, respekt for de små museer, spredning av faglig ekspertise, gode faglige standarder og et landsdekkende likeverdig museumstilbud. Innstillingens konklusjon går ut på at det burde opparbeides museumsregioner i alle landets fylker, og det ble forutsatt at det var inngått et forpliktende samarbeid mellom de forskjellige museene, gjerne med et museumssenter

som et overbyggende ledd.

tillingen er temmelig bemerkelsesverdige sett på bakgrunn av styremedlemmenes institusjonstilknytning. De fleste kom fra store sentralinstitusjoner. Styrelederen, Alf Bøe, var for eksempel direktør for Munchmuseet i Oslo. Noen av tankene som innstillingen bygget på lå nok i tiden, og styremedlemmene var tydeligvis åpne for nye løsninger, men det synes også svært trolig at Per må ha hatt en sterk innflytelse på utformingen av innstillingen i retning av et desentralisert, landsdekkende museumsvesen ut fra demokratiske idealer.

Det er ikke her plass til å gå nærmere inn på hva Stiftelsen Nordøsterdalsmusset – museumssenteret *Ramsmoen* har oppnådd av konkrete resultater, verken internt eller mot de enkelte museer. Ved gjennomlesning av årsmeldingene ser en hovedtrekkene. Det må ha vært fremgang på alle de felt som indikerer god museumsdrift: gjenstandstilvekst og EDB-registrering, økning av arkivalia, bøker og fotomateriale, formidling i form av utstillinger og arrangementer og kontinuerlig vedlikehold av bygningsmassen. I årsmeldingen for 2008 heter det at Nordøsterdalsmuseet har ansvar for 163 hus fordelt på 37 lokaliteter, ca 25 000 gjenstander og store samlinger av foto og arkivalia. Videre var tallet på besøkende ca 35 000 og i løpet av beretningsåret var det blitt avholdt rundt 75 arrangementer. Som helhet dreier det seg om en stor museumsinstitusjon. Opprettelsen av et museumssenter i 1976 som et overordnet og rådgivende organ må derfor kunne hevdes å ha vært fremtidsrettet og vellykket. På mange måter har Pers visjoner slått til.

Samarbeid med de enkelte museumsstyrer, frivillig arbeid og museumssenteret har gitt resultater.

Noe nærmere skal det gås inn å to av museumssentrets arbeidsfelt av to grunner. Grunnen er at de tydelig reflekterer Pers museumssyn slik det er gjort rede for i innledningen til denne artikkelen, og videre at det dreier seg om områder som står svakt i den nye organiseringen av museene i Hedmark: kulturarbeid rettet mot lokalmiljøet og publikasjonsvirksomhet der lokalbefolkningen både er deltakere og lesere. Begge disse sektorene var i særskilt grad brukt til å skape en meningsfull dialog og samspill mellom lokalmiljø og museer.

Kulturvern

Nord-Østerdalen hører med til de områder i landet som har mye bevaringsverdig bebyggelse og mange fredede hus. Derfor er en tett kontakt med vernemyndighetene både nødvendig og viktig. Men et problem er at avstanden til Riksantikvaren og Kulturvernavdelingen i Hedmark fylkeskommune er lang og en annen vanskelighet er at det ofte skorter på lokalkunnskap. I denne situasjonen har Per vært et viktig mellomledd.

På den måten har vernemyndighetene fått tidlig varsel om noe som holdt på å gå galt. Særlig betydningsfullt har vært at eierne av bevaringsverdig bebyggelse har fått råd og vink, spesielt når det gjelder forsvarlig vedlikehold og muligheter for finansiell støtte fra det offentlige.

Per Hvamstad på befaring. Foto: Maren Kværness Halberg

Regionkonservatoren i Nord-Østerdalen har også i flere tilfeller på egen hånd tatt initiativ til å fremme fredningssaker. Som eksempler kan nevnes to bureisningsbruk: Nordset i Fiskviklia i Ytre Rendalen og Røset i Vingelen i Tolga. Også Utistu i Dalsbygda i Os kommune, et komplett gårdstun fra midten av 1800-tallet er fredet etter initiativ fra regionkonservatoren. Sett i sammenheng med Husantunet i Alvdal, som ble fredet i 1941, har man gode eksempler på utviklingen av gårdsbebyggelsen i Nord-Østerdalen i en hundreårsperiode.

Mye av kulturvernarbeidet som Per har drevet må kunne karakteriseres som svært situasjonsbestemt redningsarbeid. I årsmeldingen for 1999 skildres en slik episode. Saken gjaldt et fint tun i Narjordet. Det ble oppdaget at sommerstua med fin innvendig bemaling var tenkt nedrevet. Museumssenteret reagerte, og det heter i årsmeldingen: «vi banket på og tilbød assistanse, sjøl om vi hverken hadde penger eller kapasitet. Etter et par måneder er i hvert fall restaureringsarbeidet på planleggingsstadiet». Videre skriver Per ved samme anledning at det har lyktes å overtale folk til å ta vare på sine verneverdige hus. «Gudskjelov at du sier det, vi var nesten blitt enige om å rive. Det er ikke så mye som skal få folk på trua mange ganger.»

Kulturvernarbeid har selvfølgelig en direkte betydning, men det skal ikke glemmes at denne virksomheten gir viktig dokumentasjonsmateriale til museets arkiv. Det skapes også fortrolighet med distriktets byggeskikk og levevilkår. Pers interesse for såkalte «kaffekvernhus», en hustype med opphøyet midt-

parti, særegen for Nord-Østerdalen og den klassiske «østerdalsstua» er et resultat av mange års kulturvernarbeid.

Ved kulturvernarbeid i et lokalmiljø uten byråkratisk avstand og beskyttelse, er det nødvendig med helt spesielle personlige egenskaper. Ellers blir det lett konflikter, og ikke velvilje og motivasjon. Det er selvfølgelig nødvendig med god fagkunnskap, men like viktig er en god innlevelse i folks konkrete situasjon og tenkemåte, en argumentasjon for bevaring må tas derfra. En skal ikke ha vært lenge sammen med Per før man oppdager at han lett får kontakt med folk på deres egne premisser og nyter respekt for sine standpunkter.

Pers vitenskapelige produksjon skal ikke drøftes nærmere her. Mesteparten av det han har skrevet har vært publisert i lokalhistoriske årbøker på Hadeland og i Nord-Østerdalen. Særlig stor innsats for kunnskapsformidling har han gjort som redaktør av Årbok for Nord-Østerdalen, som har kommet ut kontinuerlig fra 1978. Ikke bare økonomien, men særlig hele tiden å fylle årbøkene med stoff, må ha krevd omtanke og mye arbeid. Pers årboksartikler reflekterer godt hans faginteresser. Hovedfeltene dreier om sosialhistorie, byggeskikk og spørsmål knyttet til museums- og kulturvernarbeid.

Ved avslutningen av omtalen av Per Hvamstads innsats for å bygge opp et forsvarlig museumsvesen i Nord-Østerdalen, er det grunn til å vende tilbake til studietid og tidlig yrkesliv. Han har som få andre museumsledere vært tro mot sine ungdoms idealer. Pers overordnede dimensjoner i sitt virke har vært historiens betydning for folks livsforståelse og museumsvesenets sam-

funnsoppdrag. Han var aktiv i kommunepolitikken og ble valgt som ordfører i Alvdal kommune for perioden 1995-1999 der han var en ivrig forkjemper for lokale interesser og næringsutbygging. Dette understreker ytterligere hans samfunnsbevissthet.